

دانشگاه علامه طباطبائی
جزوه اینترنتی

مدل و مدل سازی در علوم مالی

مشتقات مالی و معادلات دیفرانسیل جزئی

دکتر عبدالساده نیسی

عضو هیأت علمی گروه ریاضی

دانشگاه علامه طباطبائی

ادریبشت ما 1400

"نظریه خود را تا حد ممکن ساده کنید، ولی نه بیشتر از آن"

آلبرت انیشتین

درس دوم (بخش دوم): یک روش حل عددی ساده برای مدل مشتقات مالی

روش تفاضل محدود پسر و در زمان و مرکزی در مکان

مراجع:

1- مدل های ریاضی مشتقات مالی (جلد دوم)، تالیف عبدالساده نیسی و مهتاب مهراسا،

انتشارات بورس

2- Mathematical Models of Financial Derivatives (Springer Finance) 2nd Edition by Yue-Kuen Kwok

مطالب این درس برگرفته از فصل 6 کتاب **مدل‌های ریاضی مشتقات مالی (جلد دوم)**، تالیف عبدالساده نیسی و مهتاب مهراسا، انتشارات بورس می باشد :

<https://coe-finmath.ir/home-2/home/>

توجه بسیار مهم: روش‌های عددی در جلد دوم کتاب فوق بصورت کامل تشریح داده شده است و توصیه می‌شود محققین حتماً آنها را مطالعه کنند. در ادامه **یک روش تفاضلات متناهی** ارائه می‌کنیم:

مطالب این درس: در این بخش قسمت‌های 4 و 5 تدریس خواهند شد، یادآور می‌کنم قسمت‌های 1 تا 4 در فایل درس دوم بخش اول تدریس شده است.

1. طرح‌های عددی برای قیمت‌گذاری اختیارات

- روش‌های عددی مدل‌سازی با رویکرد امید ریاضی (احتمالی)

2. ساختن روش‌های صریح

- الگوریتم پیاده‌سازی روش تفاضلات متناهی پسر و در زمان و مزکزی در مکان

3. نمونه پیاده‌سازی - روش‌های تفاضلات متناهی

- برنامه کامپیوتری Matlab

4. ساختن روش‌های صریح با تغییر متغیر در زمان و مکان

- الگوریتم پیاده‌سازی روش تفاضلات متناهی با تغییر متغیر

5. نمونه پیاده‌سازی توابع آماده Matlab

ادامه درس دوم بخش اول روش‌های عددی :

4. ساختن روش‌های صریح با تغییر متغیر در زمان و مکان

بدلیل اهمیت تغییر متغیر در مسایل مدسازی مالی ابتدا یک طرح عددی با تغییر متغیر ارائه داده و در بخش بعدی همین طرح عددی بدون تغییر متغیر تشریح می‌دهیم.

طبق کتاب مهندسی مالی تالیف دکتر نیسی، معادله بلک و شولز برای اختیار خرید و فروش اروپایی به شکل زیر می‌باشد:

$$\frac{\partial V}{\partial t} + \frac{1}{2} \frac{\partial^2 V}{\partial S^2} \sigma^2 S^2 + rS \frac{\partial V}{\partial S} - rV = 0, \quad 0 < S < \infty, \quad 0 < t < T \quad (11)$$

با به کارگیری تغییر متغیر

$$\tau = T - t, \quad x = \ln S$$

معادله بلک-شولز برای قیمت یک اختیار معامله اروپایی فوف به صورت زیر در می آید:

$$\frac{\partial V}{\partial \tau} = \frac{\sigma^2}{2} \frac{\partial^2 V}{\partial x^2} + \left(r - \frac{\sigma^2}{2}\right) \frac{\partial V}{\partial x} - rV, \quad -\infty < x < \infty \quad (12)$$

که در آن $V = V(x, \tau)$ ارزش اختیار معامله است. در اینجا، زمان را با تاریخ سررسید τ به عنوان یک

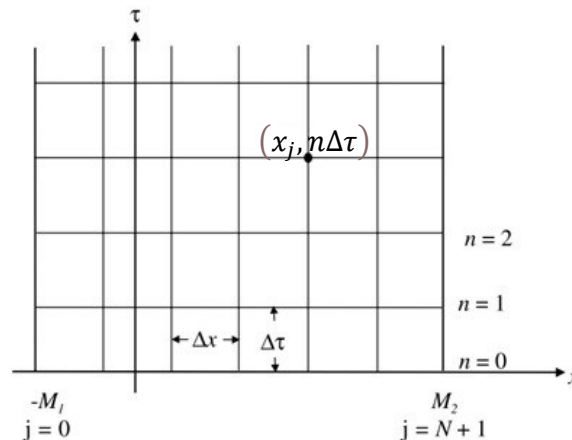
متغیر موقتی منطبق^۱ می کنیم. فرض کنید $W(x, \tau) = e^{r\tau} V(x, \tau)$ ، در این صورت $W(x, \tau)$

شرایط زیر را برآورده می کند:

$$\frac{\partial W}{\partial \tau} = \frac{\sigma^2}{2} \frac{\partial^2 W}{\partial x^2} + \left(r - \frac{\sigma^2}{2}\right) \frac{\partial W}{\partial x}, \quad -\infty < x < \infty \quad (13)$$

برای استخراج الگوریتم تفاضل متناهی (محدود)، ابتدا دامنه مسئله پیوسته $\{(x, \tau): -\infty < x < \infty, \tau \geq 0\}$

را به یک دامنه گسسته تبدیل می کنیم.

گستره نامحدود $x = \ln S$ در مسئله پیوسته به وسیله یک بازه محدود کوچک شده $[-M_1, M_2]$ تقریب

زده می شود که M_1 و M_2 ثابت های مثبت و به اندازه کافی بزرگ هستند به گونه ای که شرایط مرزی

در دو انتهای بازه نامتناهی را بتوان با دقت کافی به کار گرفت.

در شکل فوق گام مکانی x بصورت زیر اندیس گذاری می شود:

$$x_0 = -M_1, \quad x_1 = -M_1 + \Delta x,$$

¹. temporal variable

⋮

$$x_j = -M_1 + j\Delta x,$$

⋮

$$x_N = -M_1 + N\Delta x, \quad x_{N+1} = -M_1 + (N+1)\Delta x = M_2$$

همچنین شکل فوق شبکه تفاضل متناهی با طول گام مکانی (لگاریتم قیمت سهم) Δx و گام زمانی $\Delta \tau$. ارزش‌های عددی اختیار در نقاط گره یعنی $(x_j, n\Delta \tau)$ که $j=1,2,\dots,N$ و $n=1,2,\dots$ تخمین زده می‌شوند. ارزش‌های اختیار در امتداد مرزهای $j=0$ و $j=N+1$ به وسیله شرایط مرزی مدل اختیار تعیین می‌شوند. همچنین ارزش‌های «اولیه» (شرط اولیه) V_j^0 در امتداد سطح زمانی صفرم یعنی $n=0$ از تابع بازده نهایی به دست می‌آید. برای نمونه شرایط اولیه و مرزی اختیار معامله خرید اروپایی به شکل زیر هستند:

$$V(S, T) = \max(S - K, 0) = (S - K)^+, \quad 0 < S < \infty$$

$$V(0, t) = 0, \quad 0 < t < T$$

$$\lim_{S \rightarrow \infty} V(S, t) = S - Ke^{-r(T-t)}, \quad 0 < t < T$$

که بایستی برحسب متغیرهای جدید بازنویسی بشوند. در اینجا با تغییر متغیر زمانی، $\tau = T - t$ داریم:

$$V(x, 0) = \max(e^x - K, 0) = (e^x - K)^+, \quad -\infty < x < \infty$$

$$\lim_{x \rightarrow -\infty} V(x, \tau) = 0, \quad -\infty < x < \infty$$

$$\lim_{x \rightarrow \infty} V(x, \tau) = e^x - Ke^{-r\tau}, \quad -\infty < x < \infty$$

دامنه گسسته‌سازی شده، به وسیله یک سیستم یکپارچه از شبکه‌ها یا نقاط گره $(j\Delta x, n\Delta \tau)$ که $j=1,2,\dots,N+1$ و $n=0,1,2,\dots$ پوشیده می‌شود، همچنین

$$(N+1)\Delta x = M_1 + M_2$$

دقت کنید طول گام Δx و گام زمانی $\Delta \tau$ عموماً مستقل هستند. در فرمولاسیون تفاضل محدود گسسته‌سازی شده، ارزش‌های اختیار تنها در نقاط گره محاسبه می‌شوند. لذا در ابتدا قیمت اختیار در

زمان اولیه و نقاط ابتدا و انتهای مرزی با فرض اینکه اختیار مورد مطالعه یک اختیار خرید اروپایی مشخص می کنیم، طبق شرایط اولیه و مرزی فوق داریم:

$$V_j^0 = \max(e^{-M_1+j\Delta x} - K, 0) = (e^{-M_1+j\Delta x} - K)^+, \quad (14)$$

$$V_0^n = 0, \quad (15)$$

$$V_{N+1}^n = e^M - Ke^{-rn\Delta\tau}, \quad (16)$$

در ادامه، کار را با گسسته سازی معادله بلک شولز تبدیل یافته فوق آغاز می کنیم و فرض می کنیم W_j^n نشان دهنده تقریب عددی $W(x_j, n\Delta\tau)$ باشد. مشتق های زمانی و مکانی پیوسته را به وسیله عملگرهای تفاضل محدود زیر تقریب می کنیم:

$$\frac{\partial W}{\partial t}(x_j, \tau_n) \approx \frac{W_j^n - W_j^{n-1}}{\Delta\tau}$$

$$\frac{\partial W}{\partial x}(x_j, \tau_n) \approx \frac{W_{j+1}^n - W_{j-1}^n}{2\Delta x}$$

$$\frac{\partial^2 W}{\partial x^2}(x_j, \tau_n) \approx \frac{W_{j+1}^n - 2W_j^n + W_{j-1}^n}{(\Delta x)^2}$$

با قراردادن روابط تفاضلی فوق در معادله تبدیل یافته بلک و شولز (13):

$$\frac{\partial W}{\partial \tau} = \frac{\sigma^2}{2} \frac{\partial^2 W}{\partial x^2} + \left(r - \frac{\sigma^2}{2}\right) \frac{\partial W}{\partial x}, \quad -\infty < x < \infty$$

خواهیم داشت:

$$\frac{W_j^{n+1} - W_j^n}{\Delta\tau} = \frac{\sigma^2}{2} \frac{W_{j+1}^n - W_j^n + W_{j-1}^n}{(\Delta x)^2} + \left(r - \frac{\sigma^2}{2}\right) \frac{W_{j+1}^n - W_{j-1}^n}{2\Delta x} \quad (17)$$

به طریق مشابه، فرض می کنیم V_j^n نشان دهنده تقریب عددی $V(x_j, n\Delta\tau)$ باشد. با جایگزینی:

$$W_j^{n+1} = e^{r(n+1)\Delta\tau} V_j^{n+1} \quad \text{and} \quad W_j^n = e^{rn\Delta\tau} V_j^n$$

در معادله تفاضلی (17) بدست می آوریم:

$$\frac{e^{r(n+1)\Delta\tau}V_j^{n+1} - e^{rn\Delta\tau}V_j^n}{\Delta\tau} = \frac{\sigma^2}{2} \frac{e^{rn\Delta\tau}V_{j+1}^n - e^{rn\Delta\tau}V_j^n + e^{rn\Delta\tau}V_{j-1}^n}{(\Delta x)^2} + \left(r - \frac{\sigma^2}{2}\right) \frac{e^{rn\Delta\tau}V_{j-1}^n - e^{rn\Delta\tau}V_j^n}{2\Delta x}$$

اکنون با حذف $e^{rn\Delta\tau}$ ، از دو طرف معادله فوق، خواهیم داشت:

$$\frac{e^{r\Delta\tau}V_j^{n+1} - V_j^n}{\Delta\tau} = \frac{\sigma^2}{2} \frac{V_{j+1}^n - V_j^n + V_{j-1}^n}{(\Delta x)^2} + \left(r - \frac{\sigma^2}{2}\right) \frac{V_{j+1}^n - V_j^n}{2\Delta x}$$

سرنجام روش تفاضل محدود پیشرو در زمان و مرکزی در مکان را برای معادله بلک-شولز به صورت زیر خواهد شد:

$$V_j^{n+1} = \left[V_j^n + \frac{\sigma^2}{2} \frac{\Delta\tau}{\Delta x^2} (V_{j+1}^n - 2V_j^n + V_{j-1}^n) + \left(r - \frac{\sigma^2}{2}\right) \frac{\Delta\tau}{2\Delta x} (V_{j+1}^n - V_{j-1}^n) \right] e^{-r\Delta\tau} \quad (18)$$

چون در رابطه تفاضلی (18)، می توان V_j^{n+1} را به صورت صریح بر حسب مقادیر اختیار در سطح زمانی n بیان کرد، می توان آن را مستقیماً از مقادیر معلوم V_{j-1}^n ، V_j^n و V_{j+1}^n محاسبه کرد. مقادیر «شرط اولیه زمانی» V_j^0 ، برای $j=0,1,\dots,N+1$ در امتداد سطح زمانی صفرم داده شده و از معادله (14) بدست می آید، در این صورت با استفاده از معادله تفاضلی اخیر مقادیر V_j^1 که $j=1,2,\dots,N$ در امتداد نخستین سطح زمانی به ازای $\tau^1 = \Delta\tau$ حاصل می شوند. در این حالت مقادیر در دو مرز انتهایی، یعنی: V_{N+1}^1 و V_0^1 از شرایط مرزی تعیین شده برای مدل اختیار به دست می آیند که در اینجا از معادلات (15) و (16) حاصل می شوند.

شرایط مرزی به طور طبیعی در محاسبات تفاضل محدود گنجانده می شوند. برای مثال در نمونه فوق شرایط اختیار خرید اروپایی استفاده شده است، معادلات (15) و (16)، و به همین ترتیب می توان برای بقیه اختیارات شرایط مرزی را بدست آورد برای نمونه شرایط مرزی دیرلیکه در اختیارهای آستانه دار و شرایط مرزی نیومن در اختیارهای پس نگر را می توان در الگوریتم های تفاضل محدود، جای داد. سپس عملیات محاسباتی به روشی مشابه سطوح زمانی متوالی $\tau=2\Delta\tau, 3\Delta\tau, \dots$ از طریق حرکت رو به جلو

در امتداد جهت τ ادامه می‌یابد. این کار مشابه روش **استقرای بازگشتی** (برحسب زمان تقویمی) در روش درخت مشبک است.

به طور کلی کلاس روش‌های صریح چهارنقطه‌ای دوسطحی با فرم زیر را در نظر مگرفته می‌شود:

$$V_j^{n+1} = b_1 V_{j+1}^n + b_0 V_j^n + b_{-1} V_{j-1}^n, \quad j = 1, 2, \dots, N, \quad n = 0, 1, 2, \dots \quad (19)$$

که b_1 ، b_0 و b_{-1} ضرایب تعیین شده برای هریک از روش‌های عددی می‌باشند. برای مثال، در روش فوق ضرایب به شکل زیر از معادله تفاضلی (18) حاصل می‌شوند:

$$b_1 = \left[\frac{\sigma^2}{2} \frac{\Delta\tau}{\Delta x^2} + \left(r - \frac{\sigma^2}{2} \right) \frac{\Delta\tau}{2\Delta x} \right] e^{-r\Delta\tau},$$

$$b_0 = \left[1 - \sigma^2 \frac{\Delta\tau}{\Delta x^2} \right] e^{-r\Delta\tau},$$

$$b_{-1} = \left[\frac{\sigma^2}{2} \frac{\Delta\tau}{\Delta x^2} - \left(r - \frac{\sigma^2}{2} \right) \frac{\Delta\tau}{2\Delta x} \right] e^{-r\Delta\tau}$$

یک ملاحظه مهم این است که ارتباط تنگاتنگی بین این نوع روش‌های و قیمت گذاری دوجمله‌ای و سه‌جمله‌ای وجود دارد که توصیه می‌کنم از فصل 6 کتاب مدل‌های ریاضی بازارهای مشتقه ترجمه دکتر نیسی مطالعه کنید.

-الگوریتم پیاده سازی روش تفاضلات متناهی با تغییر متغیر

برای رسیدن به یک الگوریتم مناسب جهت بدست آوردن تخمین قیمت یک برگه مشتقه ابتدا معادله تفاضلی (18) یا معادله (19) را به یک دستگاه جبری بصورت زیر تبدیل می‌کنیم:

معادله تفاضلی (19) برای $j=1, 2, \dots, N$ بصورت زیر بازنویسی می‌کنیم:

$$j = 1: \quad V_1^{n+1} = b_1 V_2^n + b_0 V_1^n + b_{-1} V_0^n$$

$$= b_1 V_2^n + b_0 V_1^n + b_{-1} \times 0$$

$$j = 2: \quad V_2^{n+1} = b_1 V_3^n + b_0 V_2^n + b_{-1} V_1^n$$

$$j = N - 1: \quad V_{N-1}^{n+1} = b_1 V_N^n + b_0 V_{N-1}^n + b_{-1} V_{N-2}^n$$

$$j = N: \quad V_N^{n+1} = b_1 V_{N+1}^n + b_0 V_N^n + b_{-1} V_{N-1}^n$$

$$= b_1 (e^{M_2} - K e^{-rn\Delta\tau}) + b_0 V_N^n + b_{-1} V_{N-1}^n, \quad (20)$$

شکل ماتریسی دستگاه فوق به صورت زیر است

$$\begin{pmatrix} V_1^{n+1} \\ V_2^{n+1} \\ \vdots \\ V_{N-1}^{n+1} \\ V_N^{n+1} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} b_0 & b_1 & 0 & 0 & \dots & 0 \\ b_{-1} & b_0 & b_1 & 0 & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & b_{-1} & b_0 & b_1 \\ 0 & 0 & \dots & 0 & b_{-1} & b_0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} V_1^n \\ V_2^n \\ \vdots \\ V_{N-1}^n \\ V_N^n \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} b_{-1}V_0^n \\ 0 \\ \vdots \\ 0 \\ b_1V_{N+1}^n \end{pmatrix}, \quad (21)$$

با قرار دادن $n=0$ ، در دستگاه 21، قیمت اختیار در سطح زمانی اول بصورت زیر حاصل می شود:

$$\begin{pmatrix} V_1^1 \\ V_2^1 \\ \vdots \\ V_{N-1}^1 \\ V_N^1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} b_0 & b_1 & 0 & 0 & \dots & 0 \\ b_{-1} & b_0 & b_1 & 0 & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & b_{-1} & b_0 & b_1 \\ 0 & 0 & \dots & 0 & b_{-1} & b_0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} V_1^0 \\ V_2^0 \\ \vdots \\ V_{N-1}^0 \\ V_N^0 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} b_{-1}V_0^0 \\ 0 \\ \vdots \\ 0 \\ b_1V_{N+1}^0 \end{pmatrix}$$

که در آن:

$$\begin{pmatrix} V_1^0 \\ V_2^0 \\ \vdots \\ V_{N-1}^0 \\ V_N^0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} (e^{-M_1+1 \times \Delta x} - K)^+ \\ (e^{-M_1+2 \times \Delta x} - K)^+ \\ \vdots \\ (e^{-M_1+(N-1) \times \Delta x} - K)^+ \\ (e^{-M_1+N \times \Delta x} - K)^+ \end{pmatrix} \text{ و } \begin{pmatrix} b_{-1}V_0^0 \\ 0 \\ \vdots \\ 0 \\ b_1V_{N+1}^0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ \vdots \\ 0 \\ b_1(e^{M_2} - Ke^{-rn\Delta\tau}) \end{pmatrix}$$

با ادامه این روند در دستگاه (20) یا (21) قیمت اختیار در سطح های زمانی بعدی تا زمان خواسته شده حاصل می شوند.

5. نمونه پیاده سازی توابع آماده Matlab

در اینجا در نظر داریم همون نمونه 3 را با استفاده از تغییر متغیر در زمان و مکان و با روش تفاضلات متناهی پیاده سازی کنیم، لذا یک بار دیگر مثال فوق می ننویسیم:

اختیار خرید اروپایی با قیمت توافقی 52 دلار روی سهمی با تاریخ سررسید 5 ماهه را در نظر بگیرید،

اگر نرخ بهره بدون ریسک سالیانه 10 درصد بوده و فرایند تغییرات قیمت این سهم از مدل حرکت

براونی هندسی با میزان تغییر پذیری 40 درصد تبعیت کند. مطلوب است:

قیمت های اختیار مورد نظر در زمان عمر سررسید با استفاده از روش تفاضلات متناهی و هر 1 ماه یک

بار (ماهانه) با استفاده از روش تفاضل محدود پسر در زمان و مرکزی در مکان تخمین بزنید.

حل:

بنابر مطالب گفته شده، تغییر متغیرهای زیر را داریم:

$$\tau = T - t, \quad x = \ln S$$

پس لازم است ابتدا نقاط گره ای برای متغیرهای جدید تنظیم کنیم:

تنظیم سطح زمانی با متغیر جدید

در سطح زمانی با تغییر متغیر $\tau = T - t$ ، بجای اینکه از بالا به پایین حرکت کنیم، بایستی از پایین به بالا حرکت کنیم، همچنین بجای معلوم بودن اختیار در زمان نهایی سررسید، قیمت های اختیار در سطح زمانی صفر معلوم می شوند، همچنین داریم:

$$\Delta\tau = 1/12, \quad \tau_n = n\Delta\tau, \quad n = 0, 1, 2, 3, 4, 5$$

تنظیم بازه متغیر دایمی پایه با متغیر جدید

در بازه متغی دارایی پایه، بدلیل وجود تغییر متغیر لگاریتمی کمی پیچیدگی دارد که در زیر توضیح می دهیم:

نظر به اینکه بازه سهام بصورت $0 < S < \infty$ ، با بکارگیری تغییر متغیر $x = \ln S$ بصورت

$$-\infty < x < \infty$$

تبدیل خواهد شد که طبق مطالب گفته شده در ابتدای این درس داریم:

$$-M_1 < x < M_2$$

$$x_0 = -M_1, \quad x_j = -M_1 + j\Delta x, \dots \text{ و } x_{N+1} = -M_1 + (N + 1)\Delta x = M_2$$

در اینجا چند سوال اساسی مطرح می شوند که باید پاسخ داده شوند تا روند پیاده سازی ادامه پیدا کند.

- جای متغیر دارایی پایه لگاریتم آن قرار گرفت، آیا مفهوم اختیار سهام نیز به اختیار بازده سهم تغییر خواهد کرد؟ و آیا قیمت اختیار بدست آمده روی لگاریتم سهم همان اختیار بازده سهم خواهد شد؟
- وقتی بازه متغیر $0 < S < S_{\max}$ به بازه $-M_1 < x < M_2$ ، تغییر کند، آیا تعداد نقاط گره ای بیشتر خواهند شد؟ چگونه می توان تناظر یک به یک ایجاد کرد.
- آیا با تغییر متغیر پیچیدگی دیگری هم بوجود می آید.

توجه کنید در مدل‌های مالی وقتی تغییر متغیر بدهیم مفهوم عوض می‌شود که بایستی با حسایت بیشتر نسبت به تغییر متغیر در ماسایل ریاضی دنبال شود.

در درس های بعدی بصورت مفصل توضیح خواهیم داد، انشا الله

روش های ضمنی، خطای برش، مرتبه هم‌گرایی، پایداری عددی و نوسان در کتاب مدل‌های ریاضی مشتقات مالی (جلد دوم)، تالیف دکتر نیسی

با من باشید که در درس های بعدی برای شما این مطالب مهم توضیح بدهم

بهترین اوقات خوش علمی براتون ارزو دارم